

Már amikor megérkeztem, tudtam, hogy meg kell találnom a Merdžan kadunát, akit akkor, három éve hiába kerestem. Anélkül nem mehetek el a városból. És erre már csak egyetlen napom maradt. Hiszen minden időm mostantól percre

90 Száz Pál

A MÉRTÉKLETESEK

Részlet A szentek városa

A szarajevói evliják nyomában

című útiesszé-ciklusból

dőket még kikérni a könyvtárból, meghallgatni még egyszer az aksam ezánt a Soukbunar feletti sziklákról. Úgy akarom itt hagyni a várost, hogy lehet, hogy sosem jövök vissza. Három éve ki sejtette ugyan, hogy korona lesz, hogy valami nátha miatt egzecíroztatja majd a totalitarizáló hatalom a polgárait, úgy nyirbálva meg a barikák szabadságjogait, hogy nem is zavarja őket, hisz csak a félelemgerjesztette propagandát bégetik. Ki tudja, nem jön-e most majd háború, és évekig nem jöhetnek, vagy talán soha, lesz új vasfüggöny, vaskupola, vasököl. Nem jön-e ide is keletről, vagy nyugatról, nem ereszkedik-e a völgybe a Gorica dombjáról, a városba a Trebević lejtőjéről.

És mi lesz, ha már nem lesz hová visszajönnöm? Ha az, amit a szerbek nem mertek megtenni, a *c und k* bevonulás is a lehetőségekhez képest csak óvatosan, megtörténik. Jön egy következő Eugén, és nem marad ebből a városból semmi. A komor gondolatokat a völgyet megülő koraőszi borongós fellegek számlájára írom. Persze azért kacsintok a vállamon ülő kisördögre, azaz sejtánkára, már most sorolni tudom, mivel folytatom itt majd, amikor visszatérek: vissza, s rövidesen! De egyvalamit meg kell tenni, akárhogy legyen is. Merdžan kadunát meg kell találni. Jaskoval a búcsútalit rászervezem.

Már akkor tudtam, hogy meg kell találnom a Merdžan kadunát, amikor Hadžijahić tanulmányát megtaláltam a szarajevói női szentekről, amikor a Čebedžija dzsámi evlija-lányának történetét előbányásztam, napokkal azután, hogy ott jártam. A női szentek, igen, ennek utána kell mennem. Igazságtalanul bántam el magamban Merdžsan kadunával három éve. Amiatt a történet miatt volt, a férjéről. Biztos ezért a hitetlenségemért nem találtam meg akkor. *Čafir* voltam.

ki van számítva: találkozni Andreával, venni a nyányáktól, *čarapét*, a tutyi rokonát, a hagyományos boszniai gypajúzoknit, amit otthon horgolnak, aztán a piacon adják el némi gyógynövény, feketézett cigi vagy friss virág mellett. Visszamenni egy *uz kafu small talk* erejéig az antikvárius Elveddihez, a legfontosabb megszerzen-

A Ravne Bakije, a régi nagy temetőben nyugszik, amelybe újra temetkeznek az utolsó háború idejétől, kész nisánrengeteg. Tű a szénakazalban. Teve a tű fokán. Vaktában akkor nem ment, megjártam. Hogy találok meg? Nem a szakirodalom segített, hiszen az három éve is a birtokomban volt, nem találtam semmi újat a Bosnyák Intézet könyvtárában. S láss 91 csodát, mennyire szimpla a megoldás: sikerült legúgliznom egy... szarajevói evljjakalauzt. A PDF-et tavaly töltötték fel. Pontosan le van írva, hogy hol találok.

A súlyos felhők nem oszlanak el estére sem. Kissé hűvös van, pedig az elmúlt napok még nyáriasak voltak. Lenézünk a völgyre, itt-ott fény sugarak törnek a felhőkből a városra. Jesenkoval a Zmajevac alatti, a hegyről elnevezett helyen találkozom, egy kávézó, terasza kilátó. Kijön a pincér, egy nem túl szimpatikus fogdmeg ember. *Daj mi kiselu* – bólintok, jó lesz nekem is a víz, nem is nagyon érdekel – *dvije* – teszi hozzá Jesenko. Ez a *daj mi* engem még mindig irritál, ez olyan helyi familiáris beszéd, amelyet egy pozsonyi ember, aki még a vele egykorú ismeretleneket is zsigerből magázza, el sem tud képzelni. De Zágrábban sem mondd az a pincérnek, *daj mi*, hanem: *molim*, Belgrádban szintén, Újvidéken pláne. Ez olyan törökös. Ez az a kelet, ami itt van, ami itt helyi. Aztán viccelődni kezd a pincérrel, miközben az, hogy a bizonytalanul szemerkélni kezdő esőtől megvédjen, kinyitja az asztalunk közepéből meredő ernyőt, szétnyílik, lekapjuk fejünket, *nemoj zajebavat* mondja a pincérnek Jesenko, az ijedtet játssza, míg hozzám hasonlóan elhajlik az ernyő felnyíló szárnyától. Komor napom van, dedósnak gondolom a kényszeredett viccelődőt, ez is olyan törökös. *Kakav si ti šaljivdžija, toliki vicevi*, döngölöm az orra alá, miután elment a pincér, pusztán, hogy kukkoljam. Hát ez is törökös. Asszimilálódtam. Kész, vége, nincsen hová visszamennem. Ott vagyok itt.

Második felvonás is van, amikor az ellenszenves pincér kihozza a két savanyúvizet. Addig győzöm meglepni Jesenkot azzal, hogy átrándulunk a szomszédos temetőbe majd, megkeresni Merdžan kadunát. Persze nem ismerte őt. Az ellenszenvestől pedig kérdezi, hallott-e róla? Keressük. Tudja-e. Dühös vagyok. Nem kell. Hagyjad. Tudom, hol találjuk. Mondom. Az ellenszenves csak a fejét csóválja, nem hallotta, nem tudja, és nyilván nem gondolja, hogy nyomon vagyunk. Merdžan kaduna? *Budalának* néz minket.

Aztán elmesélem Jesenkonak, hogy a Merdžan kadunát verte az iszákos férje, és hogy olyan alázatos volt... a verés szó nem jut eszembe jól... *bilo nju... udario...* érti, de erőltetem, *kako se to kaže, to beat. Tukao nju* – segít ki Jesenko. A kaduna gyaloccsal burkolta be a férje botját. De nem a végét! Hanem a markolatát, hogy a férje tenyerét fel ne törje, míg az veri őt. Emlékszem a szavakra, olvastam a történetet. Jesenkot nem hatja meg a történet,

erre bezeg nincs semmi vicce, amit elsüthetne. Valahogy nem értékeli ezt a szép legendát, pedig már magában véve is vicc. A szent asszonyról. Szent vicc.

S mint minden jó vicc, mélységesen szomorú, mert igaz. Pont illik mai hangulatomhoz. Engem ez a történet mennyire kiábrándított

92 – teszem hozzá. Aztán arról beszélünk, mi vár ránk a következő hónapokban, én hazamegyek, ő meg Ljubljána-ba, s hogy nem voltam még ősszel Szarajevóban. Később útban a temető felé az egykori városfal romjai mellett megyünk el. Ekkor jut eszembe a történet arról, hogy amikor építettek, meg kellett kerülni a Merdžan kaduna sírját, nem építhettek rá, mert leomlott. Jó helyen járunk. A Bakije felső részén van, a Streljačka utca felől kell bemenni, a kapu is pont ott van, ahonnét a Skaljin sokak nevű utca indul... Itt van a Tabija Zmajevac alatt megyünk el, a bástya alatt, ahonnét a romos városfal indul a völgy és a többi (Fehér, a Vörös és a Sárga Bástya) felé, a Višegradska kapija felé, majd lent a két vratniki *kapi-kula* (kaputorony) felé, amelyek alatt a Širokača és utca fut keresztül. Ez a régi város legfelsőbb sarka. Jesenko azt mondja, a Tabija Zmajevachoz tilos bemenni, ne is próbáljam, katonai objektum. Őrzik. Máig? Asszem.

Volt egyszer, egyszer volt egy *hadžija sarajlija*, azaz egy szarajevói férfi, aki elment a hadzsra, a szent zarándoklatra a Kábához (na Cabu). Oda is ért, Mekka előtt azonban a karavánt, amellyel ment, zsványok támadták meg, és a szarajliját is kirabolták, és ottmaradt egy ócska dirham nélkül, és így aztán nem tudott hazatérni. És elpanaszolta egy embernek a szerencsétlenségét, aki azt tanácsolta neki, hogy menjen kora reggeli ima, a szabah előtt a Bejtullahhoz. A hadzsija meghallgatta a tanácsot, és ott bosnyák nőt látott, felismerte az öltözékéről, és amikor közelebb lépett hozzá hallotta, meghallotta, hogy nem arabul beszél, hanem bosnyákul. Szóba elegyedett az asszonnyal, akivel így megoszthatta a bánatát. A Merdžsan kadunának pedig, mert ő volt az az asszony, megesett rajta a szíve. Azt mondja a szarajlijának, hogy álljon a bal lábára, és hunyja le a szemét egy pillanatra. A szarajlija így is tett. És amikor kinyitotta a szemét, a távolra nyúló sivatagi dombok helyett a buja, zöld Trebević emelkedett a szeme előtt: Szarajevóban volt, és örömeiben felkiáltott. Bármily szent is Mekka városa, a honos szívnek Szarajevó városa a szent. Amikor látták, hogy a többi hadzsija előtt visszaérkezett Szarajevóba, megrágalmazták, hogy *pišman hadžija*, vagyis, hogy feladta a hadzsilukot, a zarándoklatot, s biztos, ahogy a rossz nyelvek mondták, eldözsölte az arra szánt pénzét. Aztán rosszul számítva ki a napokat, tévedésből korábban érkezett vissza. Amikor azonban a társai, akikkel útnak indult, hazaértek, tanúsították, hogy ott volt ő is a Kábánál. A mi szarajlijánk azonban minden vádat, rágalmat és kérdést túrve, nem fedte fel, mi történt igazából, mert a szent asszony a lelkére kötötte, hogy meg kell tartania a titkát. Hogy került Mekkába a Merdžsan kaduna? A szent asszony a szabah

namazra, a reggeli imára minden nap a Bejtullah előtt borult le, noha mindenki úgy tudta, hogy Szarajevóban van, háza hátsó szobájában. Csak a halála után bátorodott fel a hadzsija, és mesélte el a történetét. A Merdzsan kaduna valahol a Goricán lakott, a temetési imára pedig Ali pasa dzsámijánál borultak le, akik az utolsó útjára kísérték. A *dženaza* rendje 93 szerint az ima után a halottat nyitott *tabuton* (koporsó), a kíséret férfitagjai cserélkezve viszik vállukon a temetőbe. A Merdzsan kadunát a mi hadzsijánk, aki erős ember volt, egymaga vitte, felemelte a feje fölé, úgy vitte fel egészen a Bakije régi temetőjébe. Valóban igen erős kellett, hogy legyen, hiszen több, mint három kilométer az út oda, s ráadásul a végéhez közeledve a meredély egyre embert próbálóbb. A dzsematliják (hívek) csodálkozása közepette mesélte el nekik a történetét. Ez azt jelenti, hogy a Merdzsan kaduna a titkos evliják (avamske evlije) közé tartozott, akik a kerámetjüket, erejüket titokban tartják, csodáik *gaib*-ok, azaz rejtve maradnak. A világ általában csak a haláluk után ismeri fel bennük a szentet és csodatevőt, az evliját és kerámet-szahibját.

Így mesélem el a Merdzsan kaduna történetét Jesenkonak, míg belépünk a kapun. – Azt mondja a kalauzom, hogy kábé húsz méterrel az úton tovább, balra. „Van egy kollégám – kezd bele Jesenko, míg a sírok közti szűk átjárók között egyensúlyozok –, soha nem tűnt nagy muszlimánnak, nem emlékszem, hogy ramazánkor böjtölt volna. Elment a hadzsra, de nem mondta meg senkinek.” „Pedig szólnia kellett volna, mint a munkatársainak, hogy szabadságot vesz ki” – toldom meg. „Hát éppen ez az!” – Vágja rá. „Ez megvan már húsz méter és kicsit balra vagyunk az úttól. Hát remélem, jelölve lesz valahonnét.” – kezdtem kétségbeesni, hiszen az kopott nisánok kalligrafikus arab feliratát még a hozzáértők is nehezen olvassák el, nem még mi. „Csak onnan jöttem rá, hogy egy nap kopaszon állított be munkába. *Evo ti je doš 'o hadžija*, mondom neki” – fejezné be Jesenko, közben nem tudom eldönteni, hogy vajon csak megjátssza, vagy tényleg társam a Merdzsan kaduna sírjának megtalálásában. „Nem értem, hogyhogy kopasz?” „Ez a szokás. A zarándoklat végén levágni vagy leborotválni a haját. Igaz, előtte is rövide nyíratra a haját, nem volt olyan radikális különbség. Megéreztem, egyszerűen más volt, amikor visszatért... nyugodt... meg a kisugárzása is.”

És akkor rábukkanok, ott termett a lábam előtt Merzsan kaduna sírja. Aggodalmam eloszlott: a két alaposan a földbe süllyedt nisán alapján nem találtam volna meg, a fő nisánon az arab felirat majdnem lekopott. Egy márványtáblán mellett viszont ott áll a neve latinicával és a halála ideje mindkét időszámítás szerint: MERDŽAN KADUNA / DOBRA ŽENA / 1107 – 1695 / ZIJARETGAH. A tábla új és még csillogós, mint a sír keretezése. Azóta kellett, hogy felújítsák, hogy utoljára itt jártam.

És ő kicsoda? Mutat Jasko a szomszédos sírra: ugyanolyan márvány sírkeret és tábla: „SITA NEFISA / DOBRA ŽENA / 1107 – 1695 / ZIJARETGAH Tényleg, már rémlik, az egyik forrásom említette, hogy ketten lesznek, tehát a Merdzsan kaduna mellett egy másik női szentet is. Róla viszont nem szól 94 semmilyen történet. Furcsa, hiányzik a nisánja. Biztos itt nyugszik?

[komment]

A kérdésre a választ csak másnap este kapom meg a buszon, amelyet sikeresen értem el ahhoz, hogy magam mögött hagyjam Szarajevót. Kivettem a tabletem, és azon könyvek befényképezett oldalait görgettem, amiket nem győztem elolvasni, és most az előttem álló, másnap reggelig tartó buszút során elolvashatok. Majd alszunk a sírban. Hadžijahić tanulmányán akad meg a szemem. Ekkor eszembe jut Merdzsan kaduna társa.

Hadžijahić a női evlijákról, a női dervisekről, a badžákról, badž-kadunákról, badžijaniákról, vagy đulbadžákról értekezik. Munkája elején az általánosan jól ismert, az iszlám szentkultuszáról szóló, mondhatni klasszikus Goldziher-tanulmánya francia változatából indul el. Tényleg! Hiszen ebben olvastam egyszer Szitta Nefiszától, az ugyan egy másik volt, a kairói. A Szajjda Nafisza mecset a holtak városában, a Karaffában áll. Hadžijahić átveszi Goldziher-től a történetét: „Nefisza maga fölötte jámbor hívő volt; harmincszor végezte a mekkai zarándoklást, végtelenül sokat böjtölt, virrasztott és vezekelt. Annyira sanyargatta testét, hogy csak minden harmadnap evett, és akkor is csak egy-két faltot. A »korán«-t és a kommentárját tudta könyv nélkül, s a kor egyik legnagyobb tudósa, as-Sáfi i imám is tisztelő bámulattal szólt a szent asszony tudományáról. Halála előtt önmaga ásott magának sírhelyet, és a sírüregeben százkilencvenszer mondta végig a »korán«-t. Éppen egyik versnek »irgalom« szavát ejté, midőn a halál utolérte.” Majd e szent asszony csodálatos történeteivel folytatja Goldziher. Igaz, ez nem a szarajevói Nefisza. A Szitta a Szajjda egyszerűsítése, a név úrnőt jelent az arabban, Boszniában viszont bizonyára más konnotációkat keltett: *sita*, azt jelenti jólakott Nefisza. Jólakott, persze átvitten: az isteni kegyelemmel. Hol van a két jelentés egymástól, hol van a Boszna hegyei kellős közepén, ezen istenhátamögötti szeráj Bakije temetője a Kairói Kaffától, amelyet a szentek veteményeskertjének nevezett a kegyes szóhagyomány. Apropó, Bakije, a szó engem mindig a baka, nagymama, nyanya, többes számát evokálja. Abdulah Skajjić szótára szerint, amely a „szerbhórvát” nyelv török jövevényszavait gyűjti össze, az arab baki maradékokat jelent, a baka többes száma. Skajjić szerint éppen a maradni, megmaradni, maradék jelentésből dedukálja, hogy a temető neve az örökkévalóságra utal. Nekem gyanús, hogy egyszerűen a földbirtokokra vonatkozik: itt mérték ki a maradékot. Vagy: ez maradt a senkiföldje, ide temetkezhettek.

Előrefutok Hadžijahić tanulmányában. Nefisa kadunát úgy nevezték *vaiskinja bula*. Ezt jegyzi fel a XIX. század elején keletkezett lajstrom is, amely a város türbéit, búcsújáró-helyeit (zijaretgah) gyűjti össze, s rögtön a Merdzsan kaduna neve alatt közli. A *vaiz* az iszlámban valamiféle prédikátort jelent, a *bula* pedig azt jelzi, hogy hitoktató volt, lányoké persze. Aztán két hagyományt különböztet meg Hadžijahić. Az egyik szerint a Dohos Oldalon, a Hrid alatti temetőben nyugszik, ahol Koštro türbéje is van, a másik szerint nagy temetőben, azaz a Bakije Ravne-n. Hadžijahić a forrásai összevetése után arra jut, hogy két Sita Nefisa kellett, hogy legyen a városban. Majd a történeti forrás Sita Nefisájáról számol be, aki a hidzsra 1165-évének második dzsumadel hava 25. napján született, vagyis 1752. május 10-én. Egy másik feljegyzés szerint tizennyolc gyereke volt, méghozzá úgy, hogy három alkalommal is ikreket szült.

Hadžijahić kiköti ugyan, hogy egyáltalán nem biztos, hogy ez a Szita Nefisza ugyanaz, mind a *vaiskinja bula*, de nem zárhatjuk ki. Csak a homlokom ráncolom: hát nem elég nagy kerámet ez a szüléses dolog? Ennyi gyerekhez legalább annyi türelem kellett, ha nem több, mint a Merdzsan kadunának ahhoz, hogy elviselje a férje csicskáztatását, szekálását és ütlegeit. Talán most értettem meg a Merdzsan kaduna titkát, amelyen kívül maradtam anno. Ez a lélek egyik legfőbb erényét testesíti meg, a szaburt, avagy a türelmet és állhatatosságot.

Mi az a *sabur*? Szó szerint tartózkodást és feladást jelent. A valósi terminológiában ez azt jelenti: a lelket a felindulástól és a haragtól, a bánattól, a nyelvet a panaszkodástól, a test szerveit pedig a rendetlenségtől visszatartani. Az egyik kuráni ajet (Ez-Zumer, 10.) azt írja: „Csak a mértékletesek kapnak mértéktelen jutalmat.”

Terjeszti a Budapesti, a Nemzeti és a Vidéki HIRKER RT. és alternatív terjesztők

Szerkesztők

JÁSZ ATTILA – Csendes Toll (főszerkesztő, költészet rovat: jasz.attila@ujforras.hu)

PAPP MÁTÉ

REICHERT GÁBOR (főszerkesztő-helyettes, kritika rovat: reichertgabor87@gmail.com)

SZÉNÁSI ZOLTÁN (próza rovat: szenazol@gmail.com)

Lapterv

SELLYEI TAMÁS OTTÓ

Munkatársak

HEGEDŰS GYÖNGYI, KAKUK TAMÁS, MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR,

SOPOTNIK ZOLTÁN, SZILÁGYI MIHÁLY

Online

PAPP MÁTÉ, REICHERT GÁBOR, SZŰCS BALÁZS PÉTER

Tiszteletbeli munkatársak

BARI KÁROLY, BUJI FERENC, DUKAY BARNABÁS, GERLÓCZY GÁBOR,

KELÉNYI BÉLA, KRULIK ZOLTÁN, MUZSNAY ÁKOS, TOLNAI OTTÓ, URI ASAF

Korábbi főszerkesztők: PAYER ISTVÁN, MONOSTORI IMRE

ÚJ FORRÁS

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT

ALAPÍTÓ A KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI ÖNKORMÁNYZAT

JÓZSEF ATTILA MEGYEI ÉS VÁROSI KÖNYVTÁRA

Megjelenik évente tízszer

Alapítva ezerkilencszázhatvan kilencben

Alapító főszerkesztő: PAYER ISTVÁN

Szerkesztőség: 2836 Baj-Szőlőhegy 2722/4

E-mail: jasz.attila@ujforras.hu. Interneten olvasható: www.ujforras.hu

Előfizethető az Új Forrás szerkesztőségi címén. Előfizetési díj egy évre 10 000 Ft.

ISSN 0133-5332

Kiadja TMJV József Attila Könyvtár. A kiadásért felel: Új Forrás Kiadó Nonprofit Kft.

Készült a BD Sollers nyomdájában Tatán.